

4. Кульбабська О. Стилiстичнi характеристики заголовка як прагматичного знака журналістського тексту. *Актуальні проблеми синтаксису*: матеріали конф. Чернівці: Рута, 2006. С. 298–303.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Газети і журнали 2018–2019 рр.:

ВК – «Веселі картинки»

ВУ – «Веселі уроки»

Д – «Долонька»

Дж – «Джміль»

К – «Колосок»

М – «Малятко»

МС – «Мамине сонечко від 2 до 5»

Р – «Розвивайко»

П – «Пізнайко від 6»

Ю – «Юннат»

Ганна Мельник

Наук. керівник – д. філол. н., проф. Завальнюк І. Я.

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВСТАВНИХ І ВСТАВЛЕНИХ ОДИНИЦЬ У МОВІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ГАЗЕТ ВІННИЧЧИНИ

Вставні і вставлені одиниці – це особлива за стилістичним статусом, значна за семантичним обсягом сукупність мовних засобів вираження думок і почуттів. Вони поширені в усіх стилях мови, хоч найбільш повно і функціонально розлого вживаються в публіцистичному та художньому стилях.

Структурно-семантичні типи вставних і вставлених одиниць були об'єктом вивчення О. М. Пешковського, О. Т. Волоха, І. І. Слинька, А. П. Загнітка, Н. В. Гуйванюк, П. С. Дудика. Їхню функціональну специфіку досліджували І. Я. Завальнюк, О. В. Галайбіда, І. В. Житар.

Актуальність проблеми визначається необхідністю дослідження згаданих одиниць у публіцистичному контексті.

Зокрема, невивченими залишаються особливості їхньої структури, семантико-стилістичної організації та специфіка їхнього функціонування в регіональній пресі.

Мета статті полягає в комплексному аналізі семантики й структури вставних і вставлених конструкцій, з'ясуванні їхніх функціональних особливостей у мові сучасних українських газет Вінниччини.

Вивчення явищ вставності і вставленості – одна з важливих проблем дослідження синтаксису сучасної української літературної мови. Обидва поняття становлять досить об'ємний і функціонально важливий об'єкт аналізу, який стосується структури речення.

Такі структури не мають статусу члена речення, бо не виконують тих синтаксичних функцій, що притаманні будь-яким членам речення. Тому вони є виразниками певної семантики, модальності, функцій, комунікативно важливими. Структурно їх поділяють на три типи: вставні і вставлені слова, сполучення слів та речення [Гуйванюк 1999: 180].

Історія вивчення вставних і вставлених одиниць досить давня й різноаспектна, що дає змогу хронологічно простежити за тим, як поступово в лінгвістиці формувалося й розвивалося вчення про вставні і вставлені компоненти речення. На думку більшості мовознавців, вставні і вставлені одиниці утворилися внаслідок стягнення певних частин речення або з редукованих за змістом колишніх речень [Дудик 2005: 78].

Структурно-семантичні різновиди вставних одиниць описано, спираючись на класифікацію М. У. Каранської, вставлених – за класифікацією І. К. Білодіда.

Вставні одиниці, що вживаються в мові сучасної української преси Вінниччини, досить різноманітні за своєю структурою, семантикою та функціями. Проте найчастіше трапляються однослівні вставні компоненти: модальні слова, прислівники. Рідше в цій функції виступають іменники, прикметники та слова сполучникового типу.

З-поміж таких реченневих структур активніше використовують ті, що передають значення впевненості (21,1%): **звичайно, безперечно, безумовно, без сумніву, як відомо**, напр.: *Звичайно, за один рік чи два виконати все неможливо* (Вінницька газета, 17.08.2019, с. 4); *Кожному, безумовно, вже сьогодні варто*

зрозуміти, що робити добрі справи потрібно вже зараз (Краяни, 24.07.2019, с. 5). Слова цієї семантичної групи використовують, коли автор упевнений у змісті висловленого.

Якщо ж автор статті не впевнений, то вживають модальні слова *може, можливо, мабуть, напевно, певно, здається, очевидно* та ін., напр.: *Можливо, завдяки цьому дівчині вдалося отримати паспорт і «вислизнути» із села* (Вінниччина, 22.06.2019, с. 3); *Певно, у кожного села, як і в кожної людини, є своя доля* (Подільський край, 06.09.2019, с. 2); *У нашому навчальному закладі, як, напевно, у всіх, доброю традицією є зустріч випускників* (Подільська зоря, 17.06.2019, с. 7); *«Красива осінь вишиває клени», так, здається, написала Ліна Костенко* (Подільська зоря, 01.08.2019, с. 7).

Як стверджує дослідниця мови преси І. Я. Завальнюк, одними з найуживаніших також є вставні одиниці, що вказують на джерело повідомлення (29,8%): *на мою думку, на думку (чию?), за словами..., як кажуть, як повідомив, мовляв* та ін. Напр.: *За словами Дубілета, Кабмін працює зі службою зайнятості над тим, щоб знайти кожному держслужбовцю нову роботу до моменту звільнення* (Літинський вісник, 03.11.2019, с.7); *Коли мати захворіла і зовсім злягла, покликала донька Ольга своїх батьків до себе в село, мовляв, не наїжджуся до вас у Вовчок, бо ж власна сім'я, діти, робота* (Вісті Тепличчини, 24.03.2019, с. 6). Їхня різноманітність і поширеність у пресі сьогодні вражає, проте не всі вони цікаві чи то в структурному, чи кількісному, чи функціонально-стилістичному плані [Завальнюк 2009: 17].

Не менш уживаними на сторінках сучасних регіональних газет є вставні слова *на щастя, на жаль, на диво, як на зло, як навмисне* та ін., що дають емоційну оцінку повідомленому факту, їх зафіксовано 12,3%. Вони можуть доповнювати або поширювати характеристику висловленого, надавати йому позитивного чи негативного забарвлення, напр.: *На щастя, в державі є люди від Бога, які здатні потурбуватись про немічних* (Вінниччина, 17.07.2019, с. 4); *На жаль, школа отримує фінансових надходжень мало* (Життєві обрії, 04.08.2019, с. 7); *Як навмисне, у той день дощ лив як з відра* (Барчани, 04.06.2019, с. 5).

Серед вставних конструкцій досить часто трапляються односкладні (означено-особові, неозначено-особові, безособові)

речення (7%), що виконують різні функції: виражають ставлення мовця до ступеня реальності змісту висловлення, позначають різні контакти із співрозмовником, указують на джерело повідомлення, ставлення мовця до способу оформлення висловлення, напр.: *У нас, подолян-вінничан, здавалось мені, найближче підходив до цієї відповіді у своїх конкретно-нарисованих публікаціях письменник і водночас блискучий журналіст Іван Волошенюк* (Вінницька газета, 03.06.2019, с. 15).

У сучасних вінницьких газетних виданнях активно використовують семантичну групу вставних одиниць, які вказують на порядок висловлень, їхній зв'язок, увиразнюють найбільш важливі частини (їх нараховано 15,8%): *власне, втім, по-перше, по-друге* та ін. Такі вставні одиниці забезпечують зв'язність тексту й послідовність викладу думок. Водночас вони допомагають авторам дотримуватися структури, акцентувати увагу на найважливіших моментах повідомлюваної інформації. Також їх уживають для відтворення послідовності явищ, подій. Пор.: *Утім, у жодному разі ми не залишимо вас без важливих новин, цікавих розповідей, корисних порад і програми телебачення* (Вінницька газета, 10.06.2019, с. 2).

Так само активно в регіональній газетній мові представлені вставні слова, що виражають вірогідність, достовірність того, про що йдеться в реченні, зокрема (7%): *звісно, правда, щоправда, певна річ* та ін. Їхнє використання зумовлено бажанням автора впевнити читача в об'єктивності поданих фактів, у їхній правдивості, що дуже важливо для журналіста. Напр.: *Певна річ, боязко вириватися у «вільне плавання» без обіцяної підтримки* (Гайсинський вісник, 03.09.2019, с. 2).

Варто зазначити, що синтаксична рухомість вставних слів і сполучень слів дає їм змогу займати різні позиції в реченні. Проте найчастіше вони трапляються на його початку й усередині, значно рідше – наприкінці, напр.: *Зокрема, статті 3 і 92, в якій йдеться про права і свободи громадян* (Вінницька газета, 17.06.2019, с. 3); *Обидві ці рослини, як відомо, належать до сімейства пасльонових* (Вінниччина, 24.06.19, с. 6); *Проте світ не без добрих людей, як кажуть* (Вінниччина, 22.06.2019, с. 5).

Специфічною функцією, яка закладена в їхній семантиці, вирізняються також вставлені одиниці. Будучи синтаксично

ізолюваними, вони надають реченню додаткової інформації, уточнюють та роз'яснюють його предметний зміст. На думку І. Я. Завальнюк, це «один із способів доповнення того, що висловлено в основній частині речення, побіжне зауваження до повідомленого в ній, певна додаткова інформація до всього основного складу речення або ж його певної частини» [Завальнюк 2008: 229–230].

За нашими спостереженнями, найбільш поширеними в пресі вінницького краю є вставлені конструкції, що уточнюють, доповнюють та поширюють зміст речення, містять додаткову інформацію, їх зафіксовано 25%, напр.: *Найбільше пам'ятників Шевченкові в Галичині (півтисячі), де він ніколи не був* (Подільський край, 15.01.2019, с.5).

Не менш активно в мові сучасних українських газет Вінниччини вживають інформаційно-довідкові вставлені конструкції, а особливо ті, що містять певні дані (числові, відсоткові, назву, місце подій, установи й под.), пояснюють значення термінів (18,2%). Вони підтверджують висловлене в основній частині речення, пор.: *Третина жителів району (10388 осіб) користуються пільгами* (Наше Придністров'я, 04.07.2019, с. 2).

У зв'язку із декомунізаційними законами, які були прийняті в травні 2016 року, журналісти часто використовують вставлені конструкції, що містять інформацію про колишні назви вулиць, населених пунктів (їх нараховано 11,4%), з тим щоб зорієнтувати читачів у розрізненні місць, подій, обставин. Пор.: *Поки що експериментальну розробку встановили на світлофорі, що на перехресті вулиць Магістратської (колишня Першотравнева) та Лесі Українки* (Вінницька газета, 17.06.2019, с. 4).

Останнім часом усе активніше використовують вставлені конструкції з емоційною авторською оцінкою висловленого в реченні (9,1%), які не лише впливають на читача, а й викликають експресію його почуттів. Напр.: *Туніська господиня завжди готує їжу для сім'ї лише на один прийом (тут слід згадати, скільки в сім'ї дітей!)* (Вінницька газета, 10.06.2019, с.8).

Зрідка в ролі вставлених одиниць використовують розділові знаки, передусім знак оклику (9,1%). Функціонування таких особливих вставних конструкцій зумовлене бажанням автора

надати сказаному емоційно-експресивного змісту. Також за допомогою цих знаків, узятих у дужки, логічно виокремлюють певне слово чи висловлення, що загострює увагу читача. Пор.: *Перші місяця здобули студент педагогічного університету Володимир Костомаров і студентка медичного університету Тамара Кивирига, яка присіла 1740 (!) разів* (Вінницька газета, 10.06.2019, с. 9).

Зрідка можемо спостерігати використання на шпальтах регіональної преси аббревіатур у ролі вставлених компонентів, їх зафіксовано 6,8%. Вони виконують у тексті технічні й допоміжні функції. Напр.: *В Україні є безоплатні та якісні вакцини для щеплень, які заковує Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) у провідних виробників світу* (Прапор Перемоги, 01.11.2019, с.5);

Нами з'ясовано, що в мові вінницької преси найчастіше трапляються вставні слова, які вказують на джерело повідомлення, передають значення впевненості чи невпевненості, указують на послідовність викладу думок. Найтиповіші структурні форми вираження вставності – слова й сполучення слів, які переважно розміщені на початку та всередині речення.

З-поміж вставлених одиниць активністю вирізняються ті, що доповнюють, поширюють зміст висловленого, містять певні числові і відсоткові дані, інформацію про колишні назви вулиць, населених пунктів. Переважно це вставлені сполучення слів і речення (прості й складні), розміщені всередині речення, яке вони ускладнюють.

Отже, тексти публіцистичного стилю містять у собі значну кількість вставних і вставлених елементів, які у взаємодії з лексичними, граматичними та іншими засобами сприяють відтворенню різноманітних відтінків (припущень, сумнівів, упевненості, ствердження), експресивізують мовлення, виконують пізнавальну та інформаційно-довідкову функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. Чернівці : Рута, 1999. 336 с.
2. Дудик П. С. Стилїстика української мови. Київ : Вид. центр Академія, 2005. 368 с.
3. Житар І. В. Структура та стилістичні функції вставлених конструкцій у науковому і публіцистичному стилях української літературної мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

кандидата філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Київ, 2011. 19 с.

4. Завальнюк І. Комунікативно-прагматичні функції та стилістичні вияви вставних одиниць у сучасному українському газетному мовленні. *Українська мова*. 2009. № 1. С. 15–32.

5. Завальнюк І. Нові явища у функціонуванні вставлених конструкцій у мові української преси початку ХХІ ст. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. 2008. Вип. 7. С. 228–247.

6. Загнітко А. П. Український синтаксис. Київ : Вища школа, 1996. Ч. 1. 1996. 201 с.

7. Пешковский А. М. Наш язык: учеб. книга по грамматике для шк. I ступени. Москва : Гос. изд-во, 1925. 128 с.

ДЖЕРЕЛА

1. *Барчани* (газета міської ради), м. Бар, Вінницької області, 2019 р.

2. *Вінницька газета* (часопис вінницької громади), м. Вінниця, 2019 р.

3. *Вінниччина* (газета обласної ради), м. Вінниця, 2019 р.

4. *Вісті Тепличчини* (громадсько-політичний тижневик району), смт Теплик, Вінницької області, 2019 р.

5. *Гайсинський вісник* (міськрайонний тижневик міської ради), м. Гайсин, Вінницької області, 2019 р.

6. *Життєві обрії* (газета районної державної адміністрації), м. Хмільник, Вінницької області, 2019 р.

7. *Краяни* (друкований орган міської ради), м. Могилів-Подільський, Вінницької області, 2019 р.

8. *Наше Придністров'я* (громадсько-політичний тижневик району), смт Муровані Курилівці, Вінницької області, 2019 р.

9. *Подільська зоря* (регіональна газета), м. Вінниця, 2019 р.

10. *Подільський край* (газета районної ради Вінницької області), м. Бар, Вінницької області, 2019 р.

11. *Прапор Перемоги* (газета районної ради), м. Калинівка, Вінницької області, 2019 р.